

Стратегія соціогуманітарного розвитку депресивних територій: методологічний підхід

Проаналізовано методологічні підходи до розв'язання проблем соціогуманітарного розвитку депресивних територій. Визначено методологію управління соціогуманітарного розвитку та основні методи розв'язання проблем соціогуманітарного розвитку депресивних територій.

Ключові слова: комплексний аналіз, методи, методичні підходи, управління розвитком, депресивна територія.

Дан анализ методологическим основам решения проблем социогуманитарного развития депрессивных территорий. Определено методологию управления социогуманитарного развития и основные методы решения проблем социогуманитарного развития депрессивных территорий.

Ключевые слова: комплексный анализ, методы, методические подходы, управление развитием, депрессивная территория.

The article is dedicated to methodological principles of solve social problems of depressed areas. Defined methodology for the social management and basic troubleshooting social development of depressed areas.

Key words: complex analysis, methods, teaching approaches, management development, depressive territory.

Постановка проблеми. Складність виведення економіки зі стану депресії і необхідності досягнення органічного динамічного розвитку як соціальної, так і економічної сфери в цілому, адаптації її потреб і часовий горизонт управлінських процесів є природним джерелом елементів невизначеності і ризику, а отже, стимулом для пошуку нових шляхів використання можливостей розвитку та створення необхідних для цього умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню та узагальненню проблем регіонального розвитку і управління цим процесом присвячені фундаментальні дослідження українських учених, серед яких найбільшою ґрунтовністю вирізняються праці О.М. Алімова, О.І. Амоші, С.І. Бандура, І.Г. Балабанова, М.О. Барановського, О.О. Бейдика, А.Г. Бобкової, Ю.А. Веденіна, О.А. Гейман, В.М. Геєця, С.А. Генсирука, П.В. Гудзя,

Б.М. Данилишина, Л.В. Дейнеко, М.І. Долішного, С.І. Дорогунцова, В.К. Євдокименка, І.В. Зоріна, В.О. Квартальнова, М.П. Крачила, Д.В. Клинового, В.І. Куценко, В.І. Кравченка, О.О. Любіцевої, В.І. Пили, В.С. Преображенського, В.І. Пили, І.Д. Родічкина, А.В. Степаненка, І.Т. Твердохлебова, М.Г. Чумаченка, Л.Г. Чернюк, М.І. Фащевського та ін.

Концептуальні основи соціального та гуманітарного розвитку досліджувалися у багатьох працях таких учених, як В.Г. Бульба, С. Вовканич, В.В. Говоруха, С.О. Горбунова-Рубан, Б.М. Данилишин, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова В.О.Меленюк, І.М. Новак, О.М. Палій, В.А. Скуратовський, М.А. Хвесик та інші.

Метою статті є дослідження методологічних підходів щодо побудови стратегії соціогуманітарного розвитку депресивних територій.

Виклад основного матеріалу. Стратегія соціогуманітарного розвитку – це перспективний план дій, спрямований на досягнення якісно нових цілей, пов'язаних з корінною зміною існуючого соціального стану об'єкта управління (депресивної території); сформованих відносин, норм і змісту поведінки. Для досягнення мети стратегічного управління соціогуманітарного розвитку як складової частини загального процесу управління відтворювальним процесом у загальному вигляді визначають:

- блок цілей розвитку відтворювального процесу;
- основні напрями та способи досягнення цілей.

Вибране нами обмеження змісту стратегічного управління соціогуманітарним розвитком є загальним і має методологічну перевагу, що може слугувати поштовхом для вивчення розвитку соціального стратегічного управління.

Методологічне призначення стратегічного управління соціогуманітарного розвитку полягає в:

- установленні і ранжируванні важливих і довгострокових соціогуманітарних та економічних цілей відтворювального процесу, які відповідають вимогам розвитку суспільства та економіки в цілому;

- оцінці і критичному аналізу ймовірних шляхів досягнення встановлених цілей у передбачуваних внутрішніх і зовнішніх умовах функціонування системи депресивного регіону в даний період;

- виборі та реалізації відповідних рішень, що забезпечують, з одного боку, раціональне виконання економічно обґрунтованих

проектів в умовах існуючої системи планування і господарського механізму, з іншого – ефективну адаптацію відтворювального процесу до змін.

Як свідчить досвід крупних компаній високорозвинених країн, мистецтво управління може стати ефективною базовою стратегією розвитку депресивної економіки регіону.

В методології стратегічного управління пропонуються два основні підходи до формулювання його цілей:

- моністичний (моноцільовий) підхід, який характеризується прагненням до постановки єдиної головної, або провідної мети;
- плюралістичний (багатоцільовий) підхід, який допускає одночасне співіснування кількох цілей.

Практика довела, що в стратегічному управлінні моністичний підхід себе не виправдав. Виходячи зі складності, комплексного утримання, різноманіття соціально-економічних і виробничо-технічних проблем перевага віддається багатоцільовому підходу стратегічного управління. При цьому необхідно класифікувати цілі та провести правильно їх ранжирування.

На нашу думку, класифікація поставленої нами мети соціогуманітарного розвитку депресивного регіону повинна включати такі блоки:

- розвиток виробництва на інноваційній основі;
- отримання прибутку (з можливими етапами в межах вибраного тимчасового горизонту);
- розподіл очікуваних ресурсів (прибутку) на інноваційно-інвестиційну діяльність, соціогуманітарний розвиток і споживання;
- місце продукції на ринку;
- встановлення частки нової та конкурентоспроможної продукції;
- деякі соціальні характеристики якості відтворювального процесу.

Лише системний підхід у системі управління розвитком депресивного регіону, заснований на визначенні стратегічної системи управління (надалі ССУ) як сукупності підсистем [106, с. 200; 107, с. 560]: об'єкта стратегічного управління, комплексного механізму стратегічного управління, організації стратегічного управління, суб'єкта стратегічного управління, надасть можливість досягти поставленої мети.

У рамках проектування ССУ депресивного регіону чи території виділяються загальні для всіх характеристики для перерахованих

елементів. Процес проектування системи стратегічного управління полягає у створенні трьох різних моделей системи: описової, яка характеризує існуючу систему; нормативної моделі, яка визначає ідеальну систему; узгодженої, що об'єднує елементи описової та нормативної в єдину модель, на підставі якої здійснюється детальне проектування. Метод полягає в тому, що на основі особливостей конкретного об'єкта управління формується механізм управління, який, у свою чергу, визначає форму організації управління. Форма організації управління домінує з побудовою структури суб'єкта стратегічного управління. Така методика передбачає зміну структурних особливостей суб'єкта управління залежно від змін об'єкта управління і допомагає виділити можливу різноманітність форм організації стратегічного управління в зв'язку зі зміною об'єкта управління.

Грунтуючись на дослідженні концептуальних підходів до процесів синтезу системи управління соціально-економічними об'єктами, нами запропоновано методологічні підходи до структуризації етапів процесу синтезу системи управління депресивним регіоном. При цьому визначено п'ять етапів, і дослідження кожного має завершуватися пропозицією рекомендацій щодо вдосконалення управління (табл. 1).

Призначенням системи управління стратегічного соціогуманітарного розвитку є розв'язання проблем організації, вони є вхідними даними для процесу розв'язання проблем або для механізму, що призводить до виникнення проблем організації. Модель управління, яку ми хочемо побудувати, буде виробляти рішення, що забезпечують ефективність віддачі організації.

Вважаємо доцільним виділити послідовний перелік дій, в результаті здійснення яких виробляється ефективно розв'язання проблем організації, а саме: визначення цілей, виявлення проблем у процесі досягнення цих цілей; дослідження проблем і постановка діагнозу; пошук розв'язання проблеми; оцінка всіх альтернатив і вибір найкращої з них; узгодження рішень в організації; затвердження рішень, підготовка до впровадження рішення в дію, управління впровадженням рішення; перевірка ефективності рішення.

У процесі управління нами використовуються три основні методичні підходи до формування ідей організаційного рішення:

- дослідницький підхід: суть його полягає в дослідженні та моделюванні оптимального стану структури його зв'язків і способів

їх реалізації для досягнення більш ефективного виходу. Його організаційний методологічний принцип – це системний підхід, що є основою формування нормативної моделі на перспективу.

- Нормативний підхід заснований на порівнянні властивостей об'єкта, що вдосконалюють, із заданими вихідними параметрами; він приводить систему об'єкта, що вдосконалюють, у відповідність до нормативної. Наявність нормативної моделі системи дає змогу цілеспрямованого управління її вдосконаленням.

- Прецедентний підхід допомагає досліджувати зв'язок між організаційним удосконаленням і показниками виходу системи.

Таблиця 1

Методологічні підходи до структуризації етапів процесу аналізу та синтезу систем управління депресивної території

Етапи	Вхідні умови, обмеження	Вихідні результати при реалізації	Методи дослідження	Рекомендації з удосконалення управління
Аналіз системи управління галузю	Загальні принципи управління. Діючий господарський механізм. Особливості соціальної та економічної системи. Характеристики об'єкта управління	Загальна схема управління Склад структури управління на кожному рівні управління Загально-системні характеристики.	Системний аналіз, кількісні оцінки	Пропозиції щодо загальної схеми управління та раціонального складу на кожному рівні управління в рамках системи, що вивчається.
Формування функціональних елементів управління	Система цілей функціонування розвитку об'єкта управління. Перспективний план розвитку системи управління. Діючий господарський механізм. Існуючі умови та обмеження.	Безліч функцій, що реалізуються системою управління по рівнях ієрархії. Схема розподілу функцій управління Особливості функцій управління.	Експертне опитування, обстеження, якісний аналіз, обробка результатів під час використання формальних методів	Пропозиції з функціональної спеціалізації рівнів управління. Вироблення загальних вимог до організації управління на кожному рівні ієрархії
Формування великої кількості задач управління в розрізі функціональних елементів	Методологія планування і управління. Суттєва структуризація змістовного, інформаційного, технологічного розрізу управління. Схема розподілу функцій по рівнях управління.	Безліч задач для кожного рівня управління. Особливості задач як елементів системи управління	Якісний аналіз, експертне опитування, обстеження	Пропозиції з раціоналізації управлінської діяльності на кожному рівні управління

Формування структури елементів	Безліч задач для кожного рівня управління. Особливості задач як елементів системи управління. Обмеження на склад задач, які належать до структурних елементів	Склад задач в розрізі структурних елементів. Кількість структурних елементів і їх загальна характеристика.	Якісний аналіз, експертне опитування, обстеження, математичне моделювання.	Пропозиції з раціоналізації розподілу задач між підрозділами апарату управління.
Формування організаційних елементів апарату управління	Склад задач в розрізі структурних елементів. Кількість та загальна характеристика структурних елементів. Специфічні умови управління конкретним підрозділом.	Склад підрозділів апарату управління. Структура задач в розрізі підрозділів	Якісний аналіз, експертне опитування, обстеження	Пропозиції щодо складу підрозділів

За сучасних умов розвитку економіки України процеси управління виробництвом, фінансами, інноваціями, інвестиціями, постачанням, набувають принципово нового значення, оскільки є визначальними факторами в стійкому становищі будь-якої організації чи системи. Забезпечення сталого стану соціогуманітарного розвитку залежить від економічної стійкості території та соціальної відповідальності економічних суб'єктів, і полягає в регулюванні фінансово-економічних, організаційно-технічних та інформаційних факторів через відповідні підсистеми управління.

Економічна стійкість – це становище, за якого підсистеми управління організації здатні регулювати фактори, що визначають вихід з застійного стану, забезпечити економічний розвиток і повернення системи до нової рівноваги в умовах ризику. Для сталого росту суспільного багатства та соціогуманітарного розвитку необхідно використовувати як інтенсивні, так і екстенсивні фактори, а саме: раціонально використовувати всі засоби виробництва і робочу силу; широко впроваджувати у виробництво найбільш передові форми і методи управління та організації праці, досягнення науки, інформації; оновлювати засоби виробництва найновішими досягненнями науки і техніки, які йдуть на заміщення й нагромадження; вивільняти робочу силу зі сфери матеріального виробництва з підвищенням продуктивності праці й переміщувати у сферу нематеріального виробництва, або сферу послуг (освіта,

охорона здоров'я, культура, рекреаційні послуги тощо); виділяти засоби для розвитку соціальної сфери (будівництво житла, шкіл, дитячих садків, медичних закладів, культурно-розважальних закладів тощо) і охорони навколишнього середовища.

На сьогодні можна стверджувати, що регіональний дисбаланс соціогуманітарного розвитку щодо депресивних територій в Україні нівелюється тим, що з поєднанням сильного державного сектора і принципу «справедливого» розподілу прибутку й трансфертів між людьми та депресивними територіями передбачається, процес, при якому життєві рівні місцевого населення у високорозвинених та маловиробничих депресивних регіонах не повинні сильно відрізнятись один від одного, оскільки трансферти залишаються визначальним фактором для досягнення регіонального балансу. У зв'язку з цим нами розроблені моделі відновлення народного господарства, його стабілізації та сталого економічного та соціогуманітарного розвитку на рівні і з урахуванням специфічних особливостей депресивних територій.

Модель 1 – розвиток соціальної сфери депресивних територій за рахунок держави, яка має в своєму розпорядженні достатньо великі економічні ресурси. При цьому спеціально розмежовані депресивні території за рівнем кризи економіки отримують достатні кошти для вкладання інвестицій безпосередньо в підприємства. Цю модель можливо розглядати на початковому етапі виходу економіки з кризи і в перспективі платника – при накопиченні для дотацій достатніх фінансових ресурсів у бюджеті. При цьому державні органи влади визначають квоти фінансових ресурсів для кожного депресивного регіону відповідно до стану «територіально-виробничих комплексів» і соціальної сфери. Надання такої підтримки здійснюється на основі конкурентних програм соціально-економічного розвитку, чого особливо потребують депресивних територій. Такий державний підхід інтерпретується як прагнення держави координувати діяльність галузей на благо регіонального розвитку. Завдяки трансфертам та інвестиціям в депресивні регіони з боку держави темпи виходу їх з кризи і подальшого розвитку можуть бути досить високими.

Модель 2 – в основному сталий саморозвиток соціальної сфери економіки депресивних територій за рахунок активізації діяльності на місцевому і регіональному рівнях. Можуть бути задіяні механізми моніторингу на податкову систему в окремих вільних зонах,

створення офшорних зон, впровадження «системи контролінгу» за виділеними коштами з «центру» через спеціальні структурні фонди. При цьому насамперед покладаються на розвиток системи індикативного регіонального планування. Сформульовані системи планування, самоокупності і самофінансування на регіональному рівні перевіряються на предмет їх відповідності державним інтересам і наявним засобам. Дана модель регіонального саморозвитку може впроваджуватися за умови зниження криміногенності тіньової економіки, розвитку самоуправління і керованості територіально-виробничими комплексами. В цьому разі регіональний саморозвиток координується не тільки через державні установи, а й через демократично обрані органи управління регіонального рівня. Координація та планування ґрунтуються на постійній співпраці між державними чиновниками, відповідальними за депресивні території, і регіональною владою.

Модель 3 – модель регіону-квазікорпорації. Основою даної моделі виступає ідея реалізації корпоративного ефекту при проведенні реструктуризації економічного середовища регіону, поступового переходу від конгломератної структури економіки регіону до інтеграції синергетичного типу. Це передбачає створення загальнорегіональних корпорацій, як об'єднання людей на основі самостійного права в умовах найкращої реалізації або захисту своїх колективних інтересів. У цьому разі основою економічного організму регіону, який передбачає єдність управлінських рішень, є:

- формування вертикально-інтегрованих компаній на основі територіально близьких і технологічно суміжних виробництв з мінімізацією трудових і трансакційних витрат;
- освоєння внутрішньорегіонального ринку компаніями-резидентами на основі самозабезпечення щодо критичних видів ресурсів;

Модель 4 – програмно-цільові підходи до розвитку окремих територіально-виробничих комплексів, галузей і підприємств. При цьому здійснюється активна підтримка розвитку соціальної сфери, пріоритетних виробництв і високих технологій з метою підвищення конкурентоспроможності депресивних регіонів в цілому, а також окремих товарів і послуг. У цій моделі територіальні комплексні програми передбачають вирішення таких основних завдань щодо виходу з економічної кризи і підвищенню життєвого рівня населення в депресивних територіях:

- впровадження механізмів антикризового управління підприємствами;
- розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу;
- подальше реформування аграрного сектора економіки з впровадження механізмів товарного сільськогосподарського обороту земель;
- поліпшення регіонального розміщення продуктивних сил, поглиблення спеціалізації та міжрегіональної інтеграції галузей і виробництв;
- розширення ринкової, виробничої, соціальної інфраструктури, необхідної для регіонального розвитку.

Список використаних джерел

1. Збаращук О.В. Організаційно-правові засади підтримки депресивних територій в Україні // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ. – О., 2006. – Вип. 2 (26). – С. 244–249.
2. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України.: монографія / М.О. Барановський. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2009. – 396 с.
3. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 р. № 2850-IV / Електронна повнотекстова інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України».
4. «Про затвердження Порядку здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними». Постанова КМУ від 2 березня 2010 р. № 235/ / Електронна повнотекстова інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України»
5. Круглова Н.Ю. Инновационный менеджмент / Под науч. ред. Д.С. Львова. – М. : Ступень, 1996. – 290 с.
6. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело 1997. – 704 с.
7. Ольсевич Ю.О специфике экономических институтов социальной сферы (теоретический аспект) / Ю. Ольсевич, В. Мазарчук // Вопросы экономики. – 2005. – № 5. – С. 50–55.
8. Сергеев И. Развитие социальной сферы: приоритеты регулирования / И. Сергеев, Н. Кирсанова, И. Кирсанова // Экономист. – 2007. – № 1. – С. 46–55.